

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף של"ח וידיעת הארץ

ההר הירוק תמיד

מנחל אלון אל מחצבות קדומים

"וּכְכַרְמֶל בָּיִם יְבוֹא"

(ירמיהו מו, יח)

הכרמל, מתוך: [ויקיפדיה](#)

[היש"מ](#) מותאם לסדנת "מכלול נופאדם בארץ ישראל"

מאת: יונתן פרגר

עריכה: רונית בין

עריכה לשונית: אפרת חבה

תשע"ד, 2014

רח' הנביאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054
אגף של"ח וידה"א – inbalba@education.gov

זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים שאינם אתרי משרד החינוך.
תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות הכלולות בו, הינו באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.

ההר הירוק תמיד

מנחל אלון אל מחצבות קדומים

"וּכְכַרְמֵל בַּיָּם יָבוֹא"

([ירמיהו מו, יח](#))

הר הכרמל מכונה בשירו של יהורם טהר-לב "ההר הירוק תמיד". יערות נהדרים של חורש ים-תיכוני מכסים את מורדות הכרמל ואת עמקי הנחלים היורדים ממנו מערבה ומזרחה. אך הכרמל אינו ירוק תמיד, בעיקר לא לאחר שפוקדות אותו שרפות ומכלות את הצפון בו ואת הנוף הירוק תמיד.

מסלול היש"מ עובר באחד האזורים היפים בכרמל, אזור שנפגע בשרפה הגדולה שהייתה בשנת 2010. נרד מנחל אלון אל בקעת אלון ונמשיך אל מחצבות קדומים. במסלול היש"מ משולבים מרכיבים שונים של תופעת נופאדם: חורש ים-תיכוני, ערוץ נחל אכזב, בקעה רחבה – שריד מפעילות געשית תת-ימית, חורבה נישאה על תל, שרידי טחנת קמח, מעיין אחד ומחצבת אבן קדומה ומרשימה. מכלול הפרטים בנוף קשורים זה בזה בקשרי השפעה הדדיים. לכן הנוף נמצא בתהליך בלתי-פוסק של שינוי.

האדם הוא חלק מהנוף – הוא משפיע על הסביבה במעשיו, ובשל כך גם על עצמו. לעתים ההשלכות של מעשיו ניכרות בשטח, ולעתים הן סמויות מהעין. בעזרת תופעות נופאדם הנראות במסלול, ננסה להבין את ההשלכות של מעשיו של האדם ואת אחריותו לסביבתו.

חבל ארץ: כרמל.

משך זמן היש"מ: כ-4 שעות (ללא נסיעה).

אורך מסלול ההליכה: 4 ק"מ.

מפת היש"מ: מפה של הכרמל מס' 4.

נקודת התחלה: תצפית מגבעת ההגנה (א1) 203777/738847 או ממרום הכרמל (ב1) - 204880/738894

מסלול ההליכה: בחניון אלון, נ"צ 204070/737698, ליד צומת דמון.

נקודת סיום: מחצבות קדומים, נ"צ 201679/737060.

עונה מומלצת: כל השנה.

מגבלות: היש"מ אינו מתאים לימות גשם בשל חשש להחלקה.

דגשי בטיחות: השביל יורד לערוץ נחל אלון, תוואי השביל צר ומחייב הליכה בטור, יש להיזהר בעת הירידה בקטעים התלולים, במיוחד לאחר גשמים.

דרגת קושי: בינוני, אינו בר-נגישות.

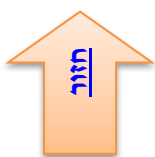
אתרים בתשלום: אין.

מה ביש"מ

1. [תיאור מסלול](#)
2. [מפת היש"מ](#)
3. [תיאור האתרים שבמסלול](#)
4. [מהלך הפעילות ביש"מ](#)
5. [המחשות ואמצעי עזר לניהול היש"מ :](#)
 - [שדרת ההר המרכזית \(1\) – מפה](#)
 - [מכלול הפרטים בנוף \(2\)](#)
 - [היווצרות הכרמל \(3\)](#)
 - [הכרמל בתנ"ך \(4\)](#)
 - [הכרמל בתנ"ך \(5\) – הרחבה למורה](#)
 - [שרפה בכרמל \(6\) – תמונות מהשרפה בדצמבר 2010](#)
 - [קיסוסית \(7\) – המחזה](#)
 - [היווצרות בקעת אלון \(8\)](#)
 - [מעין שכבה \(9\)](#)
 - [יחמור, אייל הכרמל ונשר \(10\) – תמונות ופסוקים מהתנ"ך](#)
 - [מעגל של"ח \(11\)](#)
 - [מהו מעגל של"ח](#)
 - [מרוץ שליחים בנושא פרטי נוף \(12\) – משחק סיכום](#)
 - [חידונים \(13\) – הצעה לפעילות נוספת במסלול](#)
6. [תנ"ך](#)
 - [ירמיהו מו, יח](#)
 - [ירמיהו ב, ז](#)
 - [שיר השירים ז, ו](#)
 - [ויקרא ב, יד](#)
 - [ישעיהו י, יח](#)
 - [דברים יד, ד-ה](#)
 - [דברים לב, יא](#)
7. [ביבליוגרפיה מומלצת](#)
8. [קישורים אינטרנטיים נוספים](#)

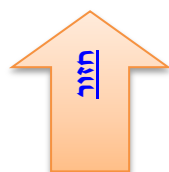
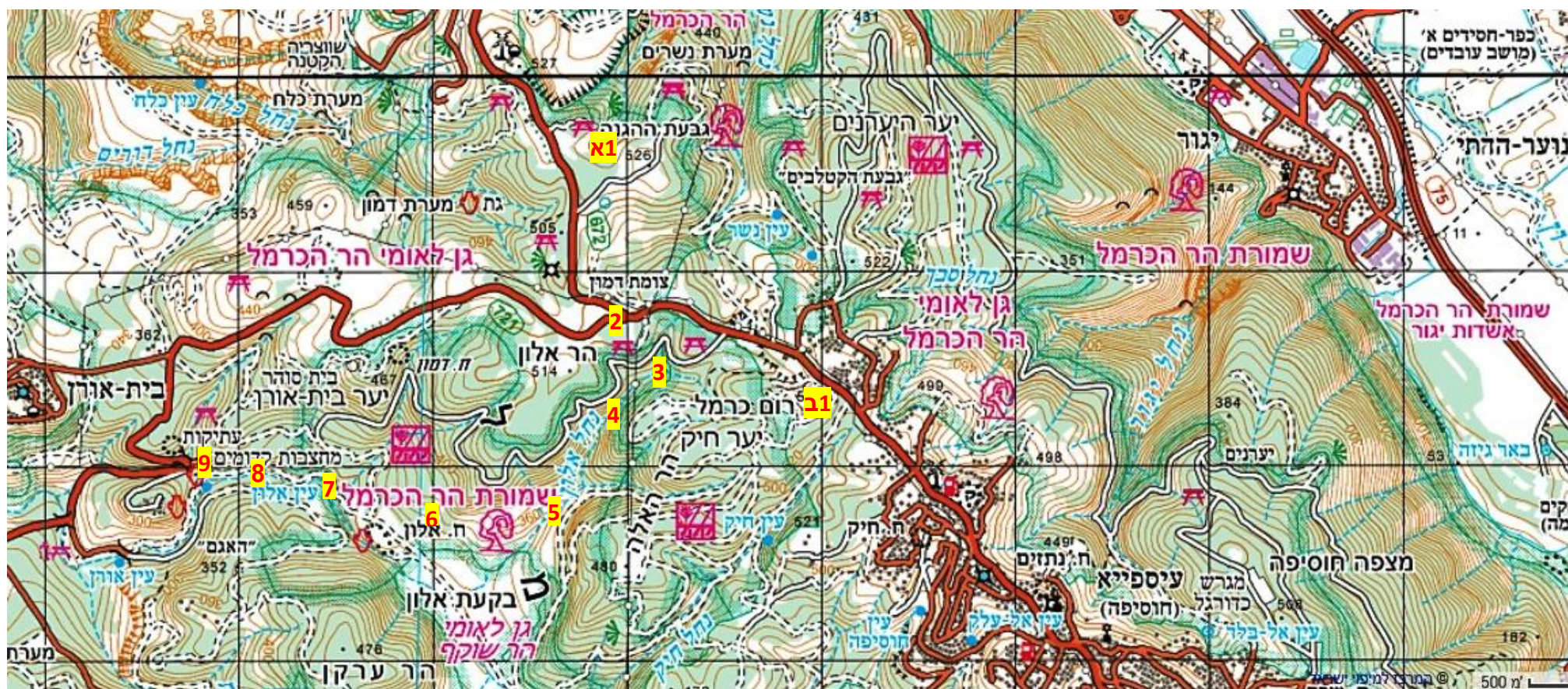
תיאור מסלול

מסלול היש"מ מתחיל בתצפית על המרחב **מגבעת ההגנה (א1)** או **ממרום הכרמל (ב1)**. משם ניסע אל צומת דמון, ונתחיל את מסלול ההליכה **מחניון אלון (2)**. נצא מהחניון לכיוון דרום-מזרח, בשביל המסומן בכחול בנחל אלון. המסלול יורד לכיוון דרום-מערב – הירידה בנחל חשופה לשמש. לאורך הירידה נוכל לראות סימנים לשרפה שהתחוללה כאן בשנת 2010. בדרך נראה משטחי סלע ועצי אלון (3). בהמשך המסלול נתוודע גם **לקיסוסית (4)** ולמאפיינים נוספים של החורש היס-תיכוני – האופייני לכרמל. לאחר כשני קילומטרים, תיפרש לעיננו **בקעת אלון (5)** הרחבה, שבמרכזה בוסתן השייך לדרוזי המתגורר בעוספייה. נפנה לכיוון צפון-מערב, אל דרך עפר המסומנת בירוק, אל עבר **חורבת אלון (6)** – שרידי יישוב עתיק. המסלול ממשיך באפיקו של נחל אורן, מדרום לחורבת אלון, ויורד עד **לעין אלון (7)** – מעיין הנובע כל השנה. ליד המעיין יש שוקת להשקיית עדרי העיזים ובית משאבות ישן. נמשיך בדרך רכב רחבה עד לפיצול דרכים ליד שרידי מבנה של **טחנת קמח (8)** – טחנת הקמח היחידה בכרמל. מנקודה זו, המסלול המסומן בירוק עולה **למחצבות קדומים (9)**. בסוף העלייה יש חניון, שם מסתיים המסלול.

מפת היש"מ

מתוך: עמוד ענן

תיאור האתרים שבמסלול

גבעת ההגנה (1א)

גבעה זו מנציחה את שמו של הארגון הצבאי שפעל בארץ טרום ימי המדינה, ארגון ההגנה. במקום זה נהגו אנשי ההגנה לערוך אימונים רבים. במקום אנדרטת בזלת מרשימה, של הפסל מרדכי כפרי, ועליה סמל ארגון ההגנה. אנדרטה זו הוקמה לציון יובל שנים להקמת הארגון. בחלקה הצפוני של גבעת ההגנה, יש נקודת תצפית יפה הן על מפרץ חיפה הן על מרחבי הגליל ועמק זבולון וכל אזור מישור החוף הצפוני. הגליל התחתון נפרש לכיוון צפון-מזרח, ובימים בהירים ניתן אף לזהות את פסגת החרמון.

רום כרמל (1ב)

רום כרמל היא הנקודה הגבוהה ביותר בהר הכרמל – 546 מטר מעל פני הים. הנקודה נמצאת במרכז הכרמל הגבוה. תושבי עוספייה מכנים את הגבעה שעליה נמצא נקודה זו "אלקמבועה א-דִרְזִיָה", שפירושו "הכיפה הדרוזית".

נחל אלון (3-4)

שמו של הנחל ניתן לו בשל עצי האלון המצוי – שהם המרכיב העיקרי בחורש ים-תיכוני, האופייני לכרמל. נחל אלון הוא נחל אכזב, הוא יורד מכיוון צפון-מזרח לדרום-מערב, אל בקעת אלון, מתחבר לערוץ של נחל אורן, ושני הנחלים יחד עושים דרכם מערבה, אל הים התיכון. ערוץ נחל אלון הוא אחד המקומות שנפגעו בשרפה בשנת 2010, סימנים לכך אפשר לראות לאורכו.

בקעת אלון (5)

בקעת אלון נוצרה מבליית סלעי קירטון שחשפה סלע טוף, תוצר של התפרצות געשית תת-ימית. הסלעים באזור זה נוצרו בקרקעית ים תטיס, אוקיינוס קדום שכיסה את פני האזור בעבר. התרוממות האזור, תחילת תהליכי הבלייה של סלעי הקירטון והתחתרות נחל אורן שחוצה את הבקעה גרמו להתבלות מהירה של הטוף – מהירה מהתבלותם של סלעים אחרים. הטוף נשטף ונוצרה בקעה רחבה. במרכז הבקעה נמצא בוסתן, השייך לחקלאי דרוזי המתגורר בעוספייה והמעבד את אדמתו כאן בעמק. דגל דרוזי מתנוסס בגאווה במרכז החלקה. בחלקה כרם זיתים ושדה מעובד. החלקה נמצאת במקום הנמוך ביותר בבקעה – שאליו הצטבר סחף עם השנים ויצר חלקה קטנה ופורייה.

חורבת אלון (6)

על גבעה נישאה, בקצה הצפוני-מערבי של בקעת אלון, נמצאים שרידי יישוב קדום. במקום נמצאו שרידים של כלי אבן ושל חרסים מתקופות קדומות, שרידים של חקלאות עתיקה – טרסות חקלאיות וגלי סיקול אבנים, קירות תמך ושרידי קירות מבנים. מהגבעה יורד שביל ל"עין אלון" שבאפיק הנחל,

השביל שימש כנראה את התושבים הקדומים. בעבר היה במקום יישוב דרוזי בשם "ח'ירבת זרעה" (חורבת שדות המזרע).

עין אלון (7)

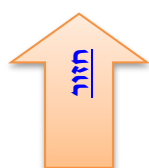
עין אלון היא קבוצת נביעות של [מעיינות שכבה](#). שתי הנביעות המרכזיות מכוסות במבני בטון, המזרימים את המים לצינורות. ליד אחת הנביעות נמצא בית משאבה נטוש, את בית המשאבה הקימה משפחת קרמאן מחיפה בתקופת המנדט הבריטי לצורך מפעל טבק שפעל ב"דמון". המערכת סיפקה מים גם לבית הכלא.

שרידי טחנת קמח (8)

[טחנת הקמח](#), ששרידים ממנה נמצאים במקום, נבנתה כנראה בתקופה הצלבנית והיא טחנת הקמח היחידה בכרמל. הטחנה נהרסה עם השנים. במלחמת העולם הראשונה, תוקנה הטחנה ופעלה שוב תקופה מסוימת. להפעלת הטחנה ניצלו את מימיו של נחל אורן, כנראה הטחנה פעלה רק שבועות מספר בשנה – בשבועות שבהם זרימת הנחל הייתה חזקה דיה להניע את גלגל הטחנה.

[מחצבות קדומים \(9\)](#)

מחצבות קדומים הוא אתר שבו מחצבות אבן קדומות, שפעלו בתקופות הרומית והביזנטית וסיפקו אבני בניין לערי החוף. האבן שנחצבה כאן נחשבה לאבן גיר משובחת. באתר נותרו סימני חציבה קדומה בצורת מדרגות רבות, בגדלים ובכיוונים שונים. אפשר לראות עקבות לעבודת החוצבים בשטח בצורת חריצים אלכסוניים ורדודים. כנראה האבן נחצבה על-ידי קדיחת חורים בסלע, נעיצת יתדות מעץ יבש והרטבת החורים. היתדות היו מתנפחות מספיגת המים ומבקעות את הסלע.

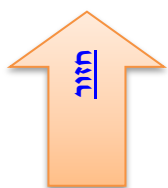

מהלך הפעילות ביש"מ

סדר	מקום הפעילות	נושא הפעילות	תיאור הפעילות	דגש מיוחד	הערות	זמן	ציוד מיוחד
1	גבעת ההגנה (א1) או רום הכרמל (ב1)	1. הצגת נושא היש"מ 2. <u>תצפית</u> – צופים אל המרחב 3. <u>היווצרות הכרמל (3)</u>	מה מצפה לנו היום – קישור היש"מ לסדנה והצגת המסלול. 1. מיקומו של הכרמל ביחס <u>לשדרת ההר המרכזית (1)</u> בהתייחס לכתוב <u>בירמיהו מו, יח</u> 2. <u>מכלול הפרטים (2) בנוף</u> 3. תהליכים ותופעות שהשפיעו על היווצרות הכרמל.	א1. מגבעת ההגנה אפשר לראות את מפרץ חיפה, את עמק זבולון, את האוניברסיטה וחורש ים-תיכוני, כולל עצי אורן. ב1. מרום הכרמל אפשר לראות את מפרץ חיפה, את מגדל אוניברסיטת חיפה, את עוספייה ואת החורשות המזרחיות של הכרמל, שנשרפו ב-2010. 2. משימה לאורך כל המסלול: יש להתייחס לקשרי השפעה הבאים לידי ביטוי במסלול, כגון: תבליט, סוגי קרקע, משקעים, צומח, בע"ח, נוכחות אדם ועוד.		20 דק'	תנ"ך <u>שדרת ההר המרכזית (1)</u> – מפה <u>מכלול הפרטים (2) בנוף</u>
2	נסיעה מרום הכרמל אל חניון אלון					5 דק'	
3	חניון אלון, תחילת המסלול (2)	מקור השם "כרמל"	<u>הכרמל בתנ"ך (4)</u> פסוק ומשמעות: <u>ירמיהו ב, ז</u> – אזור פורה, <u>שיר השירים ז, ו</u> – ביטוי ליופי, <u>ויקרא ב, יד</u> – שלב בהבשלת החיטה, <u>ישעיהו י, יח</u> – כרם האל.			10 דק'	<u>הכרמל בתנ"ך (4)</u> <u>הכרמל בתנ"ך (5)</u> – הרחבה למורה
4	הליכה		הליכה			15	8

						מהחניון אל משטח סלע ואל עץ אלון שבמורד נחל אלון	
5	משטח סלע או עץ אלון (3)	שרפה בכרמל (6)	משפיע ומושפע בנופאדם השרפה בכרמל בשנת 2010 1. גורמים 2. תוצאות והשלכות – בהיבט של נופאדם, 3. אחריות (להווה ולעתיד).	השרפה גרמה אבדות בנפש וברכוש, כן נפגעו כ-50 אלף דונמים של חורש טבעי, צמחים נוספים ובעלי חיים. שיקום כ-30-40 שנה יעברו עד שהחורש הטבעי יחזור למצב שלפני השרפה.	10 דק'	מכלול הפרטים (2) שרפה בכרמל (6)	
6	קיסוסית (4)	צמח הקיסוסית	1. מאפייני החורש הים-תיכוני. 2. קיסוסית (7) – המחזה.	תמונה של קיסוסית עם פרי אדום			
7	ממשטח הסלע או מעץ האלון לבקעת אלון	הליכה			15 דק'		
8	בקעת אלון (5)	בקעת אלון	היווצרות בקעת אלון (8) – תחרות בין החוליות.		5 דק'		
9	מבקעת אלון לחורבת אלון	הליכה			15 דק'		
10	חורבת אלון (6)	סיפורו של מקום	מדוע הוקם כאן יישוב?	מקום גבוה, מעיין – עין אלון, אדמה פורייה של הבקעה	20 דק'		
11	מחורבת אלון לעין אלון	הליכה	משימת דרך : במהלך המסלול, לבחור פריט מהדרך שמשך את תשומת לב התלמיד.	נעשה בו שימוש במעגל השל"ח	10 דק'		
12	עין אלון (7)	מעין שכבה (9) השיבה הביתה משחקים ונהנים	באחריות מש"צים : היווצרות המעיין וקשרי השפעה בין הרבדים. יחמור, אייל הכרמל ונשר (10) – שבים להר הכרמל. "הנחש בא" – עומדים במעגל, מש"צ מסובב חבל הקשור לבקבוק, על התלמידים לקפוץ מעליו. מי שלא הצליח יוצא מהמעגל.	שאלות על המבנים במעיין	20 דק'	תנ"ך: דברים יד, ד-ה דברים לב, יא יחמור, אייל הכרמל ונשר (10) – תמונות חבל ובקבוק פלסטיק	
13	מעין אלון לשרידי טחנת הקמח	הליכה			10 דק'		

14	שרידי טחנת קמח (8)	מעגל שלח (11)	מעגלי אחריות והשפעה.			30 דק'	מערכת שמע, מילות השיר : ההר הירוק תמיד
15	משרידי טחנת הקמח למחצבות קדומים	הליכה				10 דק'	
16	מחצבות קדומים (9)	משחק סיכום וסיכום היש"מ	מרוץ שליחים בנושא פרטי נוף (12)			5 דק'	שלושה שלטים : רובד ביוטי, רובד פיזי, רובד אנושי. דפים קטנים בשני צבעים וטוש

שדרת ההר המרכזית (1) – מפה

מיינו את הפרטים בנוף לרבדים

שם התחנה	רובד פיזי (הטבע הדומם שאינו יציר האדם)	רובד ביוטי (צמחים ובעלי חיים בטבע ללא מעורבות האדם)	רובד אנושי (מעשה ידי אדם בעבר ובהווה)

סיכום

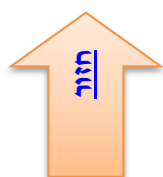
- מהו הרובד הדומיננטי בכרמל? _____

ציינו לפחות שני קשרים בין הרבדים והסבירו את הקשר:

1. קשר בין רובד _____ לרובד _____ הסבר: _____

2. קשר בין רובד _____ לרובד _____ הסבר: _____

3. קשר בין רובד _____ לרובד _____ הסבר: _____

היווצרות הכרמל (3)

בתקופת הקנומן, לפני כמאה מיליון שנה, כיסה ים חם ורדוד את אזורנו. במשך תקופה ארוכה, שקעו אל קרקעיתו של הים חומרי סחף שהובלו אליו בנהרות ובנחלים שלאורך חופיו. אל הסחף הזה הצטרפו שלדי אורגניזמים מן הים, כגון: צורניות, פורמיניפרה, צדפות, חלזונות ועוד. קצב הצטברות המשקעים היה כעשרה סנטימטרים לאלף שנה בממוצע. עובי השכבה שהושקעה הגיע לכ-750 מטר. בשל הלחצים והתנאים בקרקעית הים, התגבשו המשקעים הללו לסלעים. חלקם היו לסלעי גיר, המכילים פחמת הסיידן, וחלקם לסלעי דולומיט, המכילים בנוסף לפחמת הסיידן גם מגנזיום. בהתאמה לתנאים ששררו בתקופות השונות, הורבדו שכבות משנה בעובי ובאופי שונים. מאוחר יותר, בתקופת המיוקן, לפני כ-35 מיליון שנה, חלו באזור קימוטים של קרום כדור הארץ. קימוטים אלה יצרו, בין השאר, את רכס הכרמל.

איור 1: הצפה והשקעה. ים הטתים מציף את האזור. בעלי חיים מתים (דגים), עצמותיהם שוקעות (העצמות עשויות מסיידן), תחילת היווצרות שכבת סלע גיר.

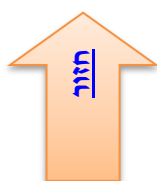
איור 2: הרבדה. הרבדת שכבות משקעים שונים על הקרקעית. התקוות השכבות, שכבות סלעי משקע – קשים ורכים.

איור 3: קימוט. קימוט שכבות הסלע בשל כוחות טקטוניים הפועלים על קרום כדור הארץ. יצירת רכסים מתחת לפני הים.

איור 4: נסיגת הים והתגלות השכבות שהיו מתחת לפני הים.

הכרמל בתנ"ך (4)

משמעותו של השם "כרמל"

(מתוך תיק יש"מ כרמל: קורס מש"צים תשס"ז, מאת: רונן רסין)

- בוחרים חמישה תלמידים, כל אחד מהם מחזיק שלט שעליו רשום הסבר אחר לשם "כרמל".
- תלמיד נבחר קורא את הפסוקים: ירמיהו ב, ז – אזור פורה; שיר השירים ז, ו – ביטוי ליופי; ויקרא ב, יד – שלב בהבשלת החיטה.
- על הקבוצה לבחור בהסבר המתאים לפסוק.

שלט 1:

שם של הר נישא בצפון

שלט 2:

שם כינוי ליופי נוי הדר

כרם-אל כלומר מקום פולחן לאלים

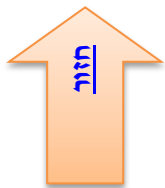
שלט 3 :

שם של עיר בימי קדם

שלט 4 :

שלב בהבשלת החיטה

שלט 5 :

הכרמל בתנ"ך (5) – הרחבה למורה

כל התשובות נכונות, נתייחס לכמה מהן:

א. הכרמל הוא אכן הר נישא בצפון הארץ. למעשה, הוא חלק מרצועת ההר ומחובר לשומרון. ייחודו הוא מיקומו בסמוך לחוף הים. הקרבה לים וגובהו גורמים לירידת משקעים רבים על ההר – כ-900 מ"מ לשנה. מסיבה זו הכרמל ירוק כל ימות השנה (אפשר להשמיע את השיר "ההר הירוק").

ב. כינני ליופי, לנוי ולהדר: בשל נופיו ובשל צבעו הירוק תמיד, היה הכרמל סמל ליופי ולנוי. בשיר השירים ז', ו – כאשר המחבר מבקש לתאר את יופייה של הנערה – הוא כותב: (קרא מהתנ"ך) "ראשך עליך ככרמל ודלת ראשך כארגמן" (במילותינו היום: "שווה"!).

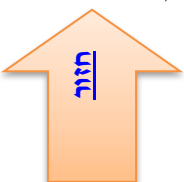
ג. כרם-אל: ישעיהו י, יח: "וכבוד יערו וכרמיליו".

ד. ירמיהו ב, ז: מקום פורה – "ואביא אתכם אל ארץ הכרמל לאכול פריה וטובה ותבאו ותטמאו את ארצו", ובירמיהו מו, יח: "והיה מדבר לכרמל" (כרמי גפן וזית).

הכרמל, כמו הרים נישאים אחרים, היה למקום פולחן וקדושה (בעולם הקדום), התקדשותו נובעת מסיבות מספר:

1. צבעו הירוק, המסמל חיים והתחדשות.
 2. נראה לעין מרחוק – מהצפון, מהדרום וגם מהים.
 3. ממנו נצפה נוף מרהיב. יש אומרים שכאשר אדם צופה על הבריאה ממעל, הוא נרגש ונפעם מהבריאה ויש בו נכונות לקבל את האלוהות.
 4. גובהו מעורר תחושה של קרבה אל השמים.
- קודם קידשו את הכרמל עובדי אלילים, ולאחר מכן היהודים, הנוצרים והדרוזים. בתחילה היו עובדים לאלילים תחת עצי אלה ואלון – ולכן השם "אל" נסתר בשם. הכנעניים ערכו פולחן לחמישה אלים שהיוו "משפחה":

1. אל: האב.
2. אשרה: רעיתו של אל ואם האלים. היא אלת הפריין.
3. בעל: פירוש שמו הוא אדון. הוא אל הסערה, משיב הרוח ומוריד הגשם. הוא אל פריין, הנותן חיים לכל מה שיש בעולם. כשאחיו של בעל, מות, המית את בעל ולקח אותו לשאול, מתו כל החי והצומח על פני הארץ. כשענת השיבה את בעל מהשאול, שב הטבע לתחייה (ומוכר הסיפור המקראי על מלחמת אליהו באלילי הבעל, המתואר במלכים א, יח. סיפור זה התרחש לא רחוק מכאן, במורקקה).
4. מות: אל המוות. מטרתו היא להרוג כמה שיותר, והוא בולע את המתים. מות חי בשאול.
5. ענת: אמיצה ולוחמת גיבורה. אוהבת לטבול רגליה בדם אויביה. עומדת לימין בעל. היא אלת פריין מחד גיסא ואלת האכזריות מאידך גיסא.

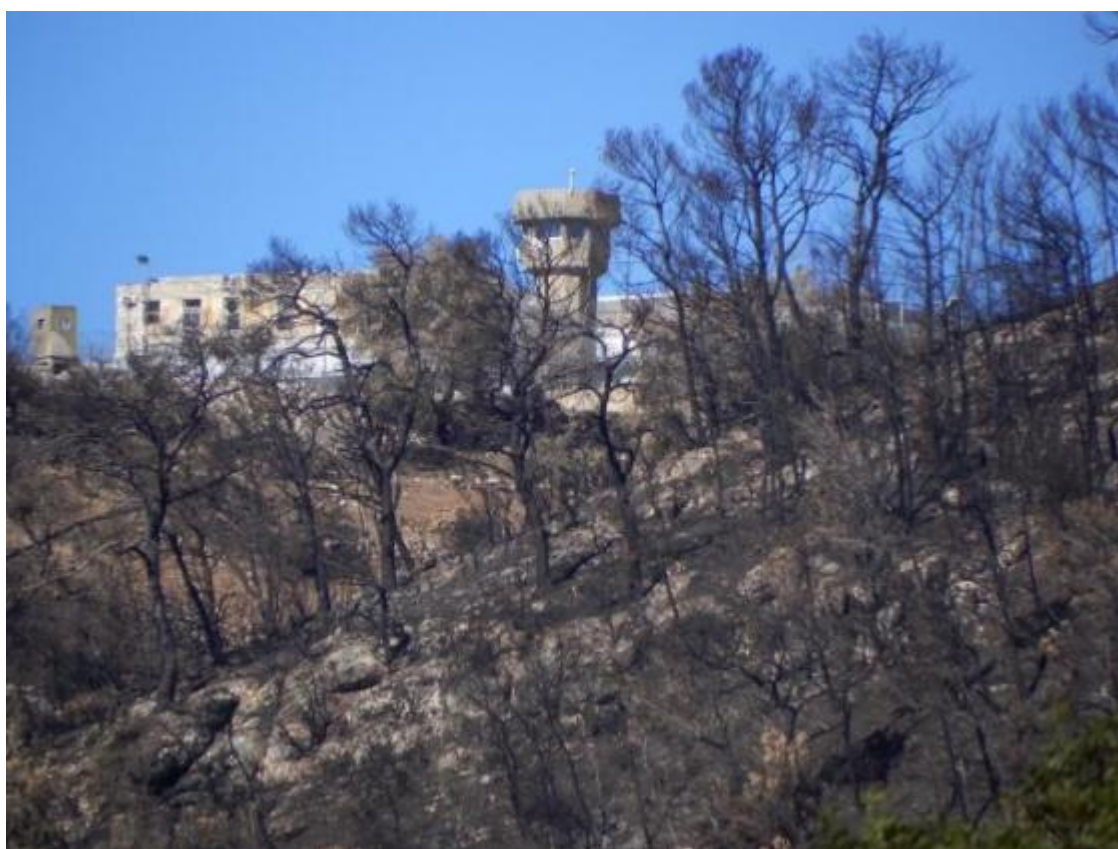
צילום: אורי גונן, מתוך: [ויקיפדיה](#)

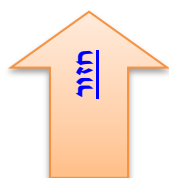
עקבות השרפה ליד עוספייה, מתוך: [ויקיפדיה](#)

עקבות השרפה בקיבוץ בית-אורן, צילום: רונית בין

עקבות השרפה סמוך לכלא דמון, צילום: רונית בין

קיסוסית (7) – המחזה

משתתפים

1. קיסוסית
2. נסיד
3. כרוז (משרת של הנסיד)
4. ארבע נערות המשתתפות בנשף
5. קריין

קריין (הקריין קורא, וקיסוסית עושה תנועות בהתאם)

פעם אחת, בממלכה רחוקה, חיה נערה ושמה קיסוסית. בכל הממלכה לא הייתה עוד נערה מכוערת כמו קיסוסית... לקיסוסית היו שיניים עקומות ושחורות, היו לה חצ'קונים נוראים על הפנים, היא הייתה שמנה וגוצה, היא הייתה צולעת על רגל שמאל, והכי גרוע: היו לה שתי עיניים פוזלות.

(הקריין ממשיך לקרוא, והנסיד עושה תנועות בהתאם)

יום אחד, החליט הנסיד לעשות נשף גדול בארמון כדי למצוא את אהובת לבו, אשר אותה יאהב ואתה יתחתן...

הלך הנסיד אל משרתו הטוב והנאמן ואמר לו:

נסיד אומר למשרת

קח את סוסי, עבור בכל הממלכה ותודיע לבנות העם שביום חמישי בחודש הבא, יתקיים בארמון נשף מפואר. כל בנות העם היפות מוזמנות. מי שתהיה היפה ביותר ותמצא חן בעיניי הכי – אותה אקח לי לאישה והיא תהיה המלכה של הממלכה.

קריין

בנות הממלכה התרגשו מאוד, וכל אחת מיהרה להכין עצמה לנשף.

אבל יותר מכולן, התרגשה קיסוסית.

חשבה קיסוסית בלבה:

קיסוסית

הנה, זו ההזדמנות שלי!

קריין (הקריין ממשיך לקרוא, וקיסוסית עושה תנועות בהתאם)

הלכה קיסוסית אל הקוסמטיקאית – וזו, במשך שבועיים שלמים, מרחה לה קרמים ושמנים טובים – עד שהבריאו פניה ועורה, שהיה מלא חצ'קונים ופצעים, היה חלק כמשי וצחור כיונה.

משם המשיכה קיסוסית אל הרופא, והוא ניתח כמה ניתוחים ברגל שמאל, ומיד הפסיקה קיסוסית לצלוע והחלה לרוץ, קלילה כאילה.

משם עברה קיסוסית אל מאמן כושר – בזכותו התעמלה קיסוסית מבוקר ועד ערב בחדר כושר, הפחיתה 30 קילוגרמים ממשקלה והייתה לנערה יפה, חתיכה וצרת מותניים.

קיסוסית המשיכה אל הרופא עיניים. זה ניתח ניתוח קל, וחיש מיד הסתדרו עיניה של קיסוסית והיא הפסיקה כמעט לפזול – חוץ מפעמים שהייתה מתרגשת מאוד, ואז עין ימין עדיין הייתה פוזלת מעט... והנה הגיע היום המיוחל, יום הנשף!

קיסוסית לבשה את שמלת הנשף היפיפייה שאמה תפרה לה במיוחד, היא סירקה את שער היפה ונראתה פשוט מדהימה...

קריין (הקריין ממשיך וקיסוסית והבנות שהגיעו לנשף עושות תנועות)

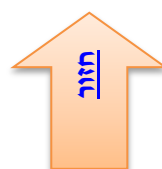
קיסוסית הגיעה אל הנשף, היא נעמדה בשורה לצד מאות בנות יפות תואר... הנסיך עבר מבת לבת... לכולם היה ברור כי ברגע שהנסיך יעצור ליד בת מסוימת ויזמין אותה לרקוד, הרי זה אומר שבה בחר מכל הבנות להיות אשתו לעתיד...

הנסיך עבר מבת לבת, עם כל אחת מהן החליף כמה מילות נימוסין, אך הנסיך לא עצר... הנה הוא הולך ומתקרב אל קיסוסית, וקיסוסית – שהייתה מאוהבת בנסיך עד עמקי נשמתה – הרגישה שזה עומד לקרות לה... עמוק בתוך לבה, ידעה קיסוסית שהנסיך יבחר בה... והנה הגיע הנסיך ונעמד בסמוך לקיסוסית... הנסיך עצר והסתכל על קיסוסית ורצה להזמינה לרקוד... אך אבוי, מרוב התרגשות, שוב העין של קיסוסית פזלה... במקום לראות שהנסיך מסתכל עליה, קיסוסית הייתה בטוחה שהנסיך מסתכל על הנערה העומדת לידה... הנסיך הושיט את ידו אל קיסוסית... אך בגלל הפזילה שחזרה,

קיסוסית הייתה בטוחה שהנסיך מושיט את ידו אל הבת שלידה...

מרוב צער ואכזבה, יצאה קיסוסית מהשורה והחלה לרוץ ולרוץ, לרוץ ולרוץ... עד שהגיעה אל קצה הצוק שעליו עמד הארמון הנישא... קיסוסית קפצה אל התהום...

והנסיך המסכן, שלא הבין מה קרה פתאום לנערה היפה שכל כך מצאה חן בעיניו, רץ אחרי קיסוסית, וכשראה את אהבת לבו קופצת לתהום, קפץ גם הוא אחריה, ובתחתית התהום, התאחדו השניים... במקום שאליו קיסוסית והנסיך נפלו צמח צמח שפרותיו אדומים – כצבע הדם של שני הצעירים – ומענפיו עלו עלים בצורת לב – סימן ללבבות השניים שהתאחדו...

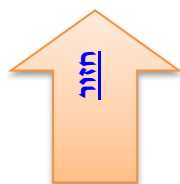
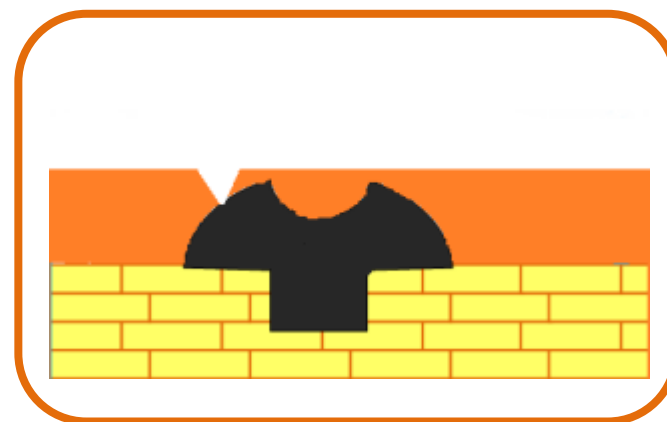
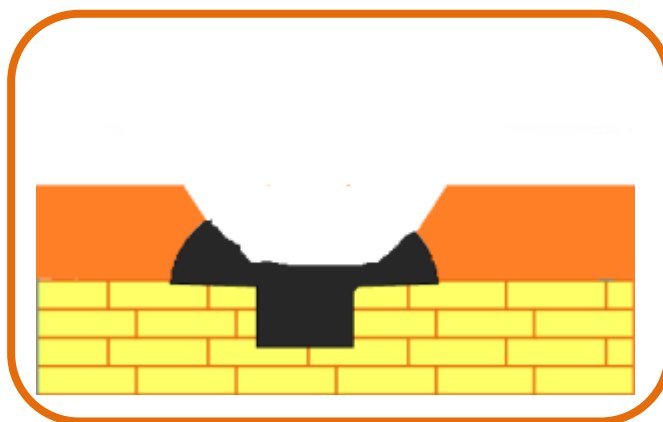
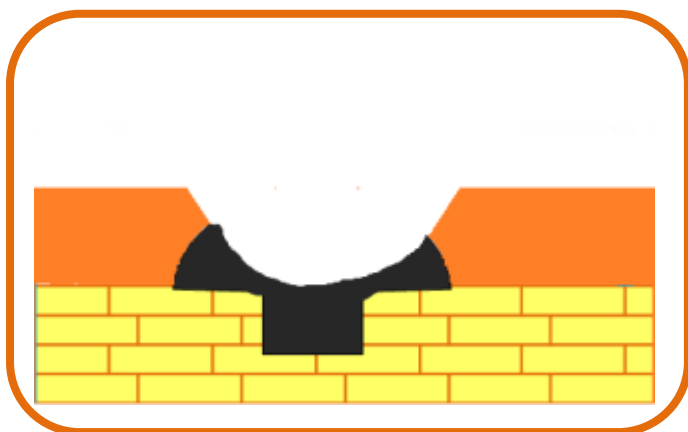
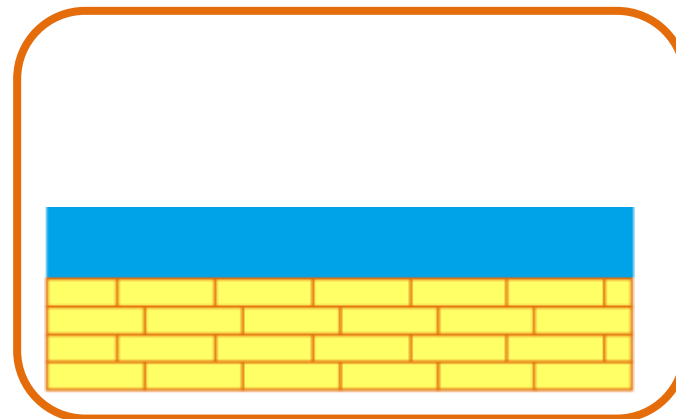
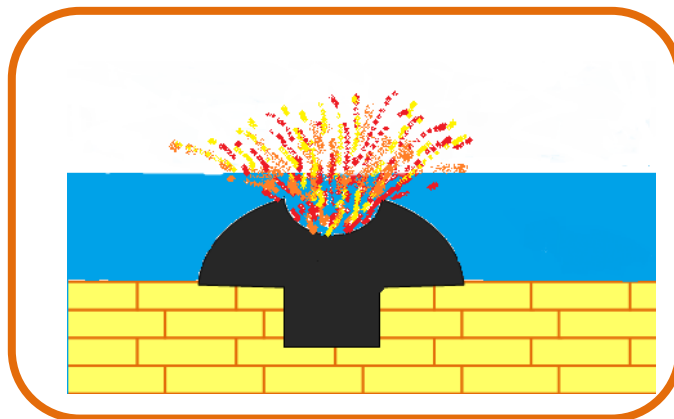
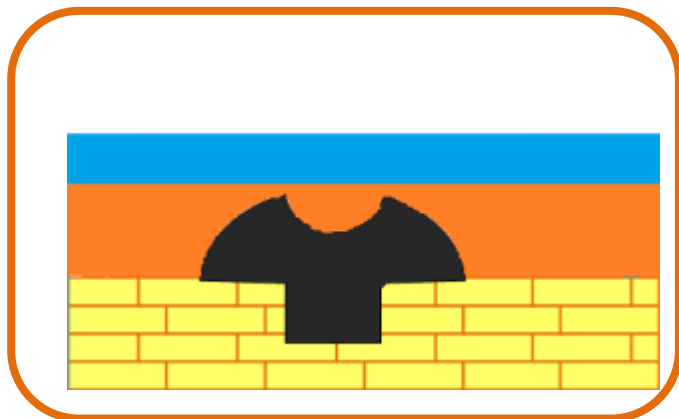
קיסוסית, מתוך: [ויקיפדיה](#)

היווצרות בקעת אלון (8)

שרטוט: רונית בין, על-פי "דף ירוק" של החברה להגנת הטבע

הנחיות למורה: יש לגזור את הכרטיסיות.

משימת תלמידים או תחרות בין החוליות: לסדר את השלבים של היווצרות בקעת אלון בסדר הנכון ולהתאים איור למשפט.

1. שקיעת דולומיט (סלע קשה) בים רדוד.

2. התפרצות הר געש תת-ימי ושקיעת טוף.

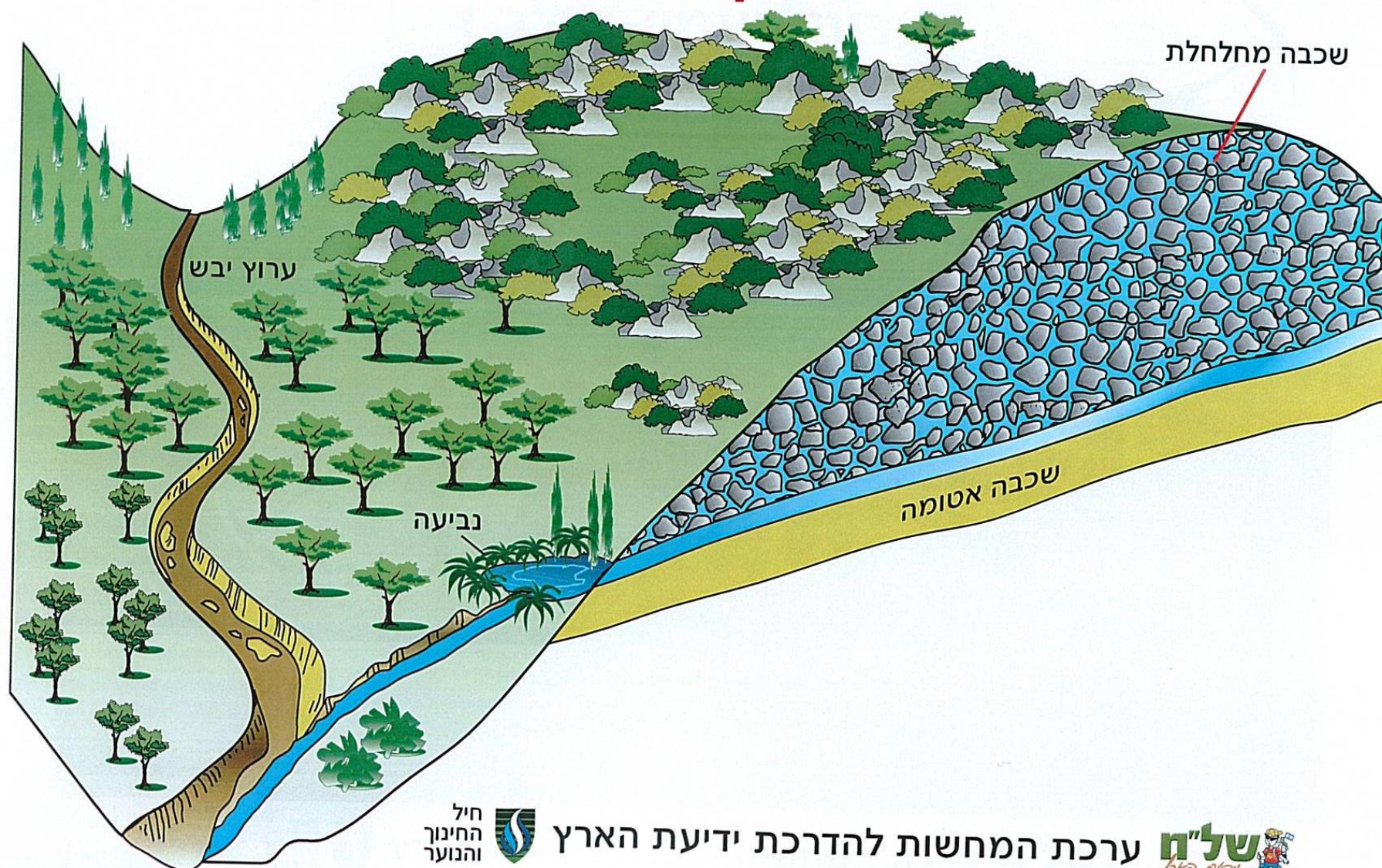
3. שקיעת קירטון (סלע רך) בעומק הים.

4. הים נסוג, תהליכי בלייה – היווצרות ערוץ.

5. התחתרות מהירה יותר של הערוץ בטוף.

6. כך נראית הבקעה כיום.

מעיין שכבה

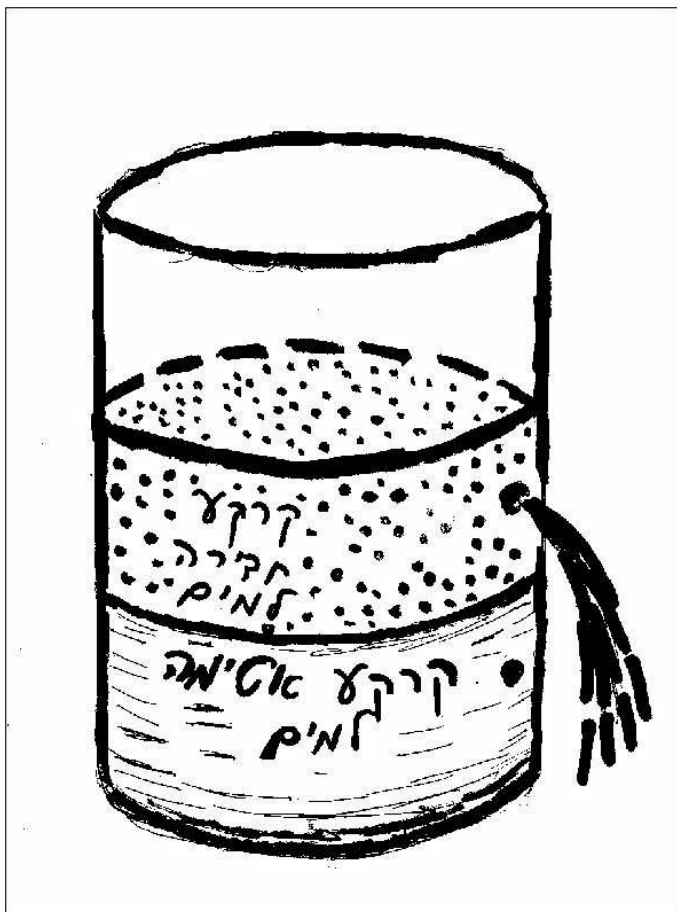
חיל
החינוך
והנוער

ערכת המחשבות להדרכת ידיעת הארץ

הצעה להדגמת פעולתו של מעיין שכבה באמצעות בקבוק פלסטיק (קנקל) חתוך

יש לחתוך בקבוק פלסטיק (קנקל) באמצעו ולמלא את חלקו התחתון באדמה אטימה למים (אפשר בקמח – המדמה אדמה אטימה למים). על גבי שכבה זו, יש למלא שכבה נוספת, חדירה למים (לדוגמה: חול, סלע גיר כתוש או כל סוג אחר של סלע או של אדמה הנמצאים באזור שבו עובר המסלול). כעת יש לנקב שני חורים בקנקל בעזרת מסמר: אחד באמצע השכבה האטימה ואחד באמצע השכבה החדירה. כעת נשפוך כחצי כוס מים לתוך הקנקל ונעקוב אחר תנועת המים: נראה כיצד המים מחלחלים לאטם, מגיעים עד לשכבה התחתונה – אינם מסוגלים לחלחל אליה: השכבה נשארת יבשה, ומים אינם דולפים מהחור התחתון, ולעומת זאת מים דולפים דרך החור העליון (מדמה את המעיין), והשכבה העליונה (האקוויפר) ספוגה כולה במים.

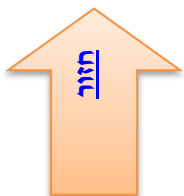
הצעה נוספת להדגמה בדרך משעשעת, באמצעות איפור ומים

מבקשים מתנדב מבין התלמידים.

1. מורה מצייר על פניו של "הדוגמן" הנבחר בצבעי איפור. הציור כולל הר – שמשתרע על הלחיים ועל המצח; סדקים שנמשכים מראש ההר כלפי מטה – על פניו של החניך; ושכבה של גיר רך – שממוקמת לרוחב ושתסומן בקווים מן הפה לצדדים. כעת יש לפנינו הר בעל שתי שכבות של סלעי גיר.
2. נטפטף מעט מים של ראשו של התלמיד המתנדב, לאות המחשה שיורד גשם, ונתאר את מסלול הטיפות (אפשר להזכיר את המושג "קו פרשת מים"). הטיפות מחלחלות בסדקים עד שהן מגיעות לסלע אטום למים, שאינו מאפשר להן לעבור הלאה.
3. המורה ישקה את התלמיד המתנדב במים, ויבקש שישמור אותם בפה. שימו לב שהוא אוגר בפה מים בכמות הרבה ביותר שהוא יכול. המורה ימשיך ויתאר כיצד המים מתאספים על גבי השכבה האטומה עד שהם מוצאים פתח לפרוץ דרכו, בצורת מעיין. כך נוצר מעיין שכבה. בשלב זה, המורה ילחץ, אגב ההסבר, על שתי לחיו של התלמיד, כך שהמים שהחזיק בפה ישפריצו כמעיינהנובע.

בנושא המבנה שבשטח המעיין, מומלץ לשאול

1. מהו המבנה שאנו רואים? (תחנת שאיבה)
2. האדם משתמש במים לצרכיו. הימצאות מבנה זה בשמורת טבע מוכרזת מעלה קונפליקט. מהו הקונפליקט? (זוהי שמורת טבע מוכרזת, ולמרות זאת האדם משתמש בטבע שבה לצרכיו, אגב פגיעה בטבע: מקטין ואף מונע את זרימת המים ופוגע בכך בחי ובצומח).

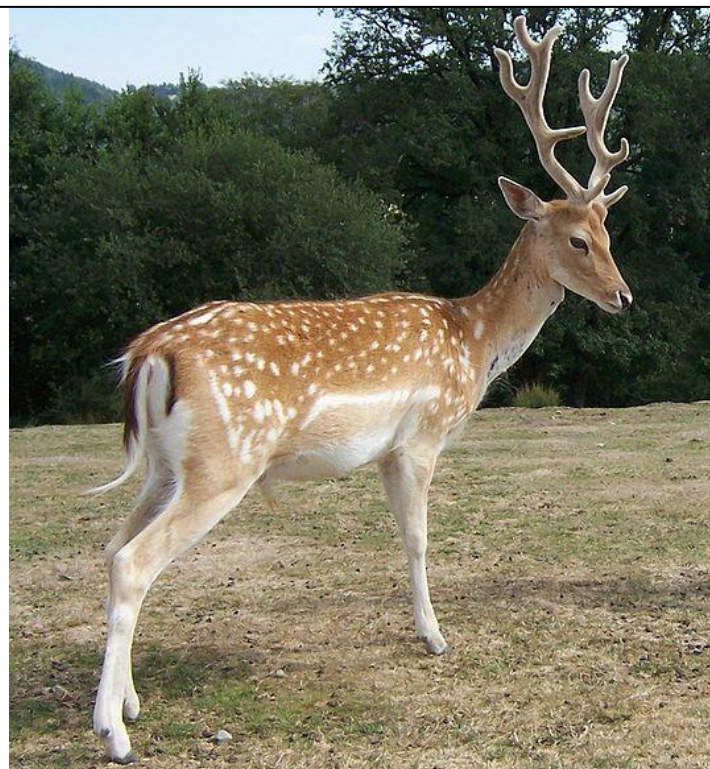

יחמור, אייל הכרמל ונשר (10)

"זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כשבים ושה עזים. **אֵיל** וצבי **יֶחְמוֹר** ואקו ודישן ותאו וזמר. וכל בהמה מפרסת פרסה ושסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו"
[דברים יד, ד-ה](#)

[ויקיפדיה](#) : מתוך, אייל הכרמל, מתוך:

[ויקיפדיה](#) : מתוך, יחמור, מתוך:

"כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף פרש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו"

[דברים לב, יא](#)

[ויקיפדיה](#) : מתוך, נשר בכרמל, נשר בשמורת החי-בר בכרמל, מתוך:

מעגל של"ח (11)

מהו מעגל של"ח

דיון במסר הערכי

המסר הערכי: אחריותי לאיכות הסביבה, הלאום והחברה נובעת מהיותי מושפע מהם ומשפיע עליהם.

כללי שיחה

- א. שיחה במעגל.
- ב. דיבור ברשות.
- ג. משפט קצר.
- ד. הקשבה.
- ה. תגובה עניינית ולא-שיפוטית.

שאלות מנחות

1. כל תלמיד מוציא את הפריט שבחר לאסוף במהלך המסלול ומספר מדוע בחר דווקא בפריט הנ"ל.
 2. מה למדנו היום שהיה חדש עבורכם?
 3. אילו תופעות שמבטאות את השפעת האדם על סביבתו ראיתם במהלך היום (השפעה חיובית, השפעה שלילית, השפעה בלתי-הפיכה) מהן התוצאות מהשפעות אלו?
 4. מה צריך האדם ללמוד מכך בעניין השפעתו על הסביבה ובעניין מעשיו?
- מיקוד:** העלאת המודעות לכך שלכל מעשה – שאני בוחר לעשות או בוחר שלא לעשות – יש השפעה. לכן יש לי אחריות על מעשי ועל הנובע מהם. מכאן אנחנו למדים גם שיש להקדים מחשבה למעשה. חשוב להבין שיש כאן עניין של בחירה.

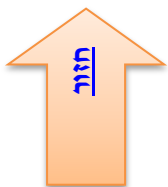
דוגמות להתייחסות

- הרפות בכרמל ושיקום החורש הטבעי.
- שימור אתר ארכאולוגי – משמעות השימור.

- השבת בעלי חיים לטבע: יחמור, אייל הכרמל, נשר.
- ניצול משאבי הטבע (עין אלון), חקלאות בבקעת אלון, טחנת הקמח.

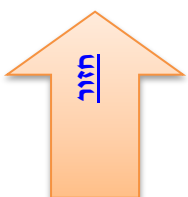
5. ספרו על רגע במהלך היום או על מקום במסלול שהיה משמעותי עבורכם.

6. נסיים בשיר: "ההר הירוק תמיד", של יהורם טהר-לב (רצוי לחלק את מילות השיר לתלמידים)

הוראות

1. כל תלמיד מציין פרט נוף אשר ראה במהלך הישי"מ. המש"צ רושם כל פרט על שני פתקים בצבעים שונים.
2. מכניסים את כל הפתקים של פרטי הנוף לשתי שקיות נפרדות.
3. מניחים, או תולים, שלושה שלטים : רובד פיזי, רובד ביוטי ורובד אנושי.
4. מחלקים את הכיתה לשתי קבוצות. כל קבוצה מקבלת את אחת השקיות. נציג מכל קבוצה מוציא פתק מהשקית של הקבוצה.
5. על הנציגים לרוץ ולהניח את הפתק שהוציאו לפי הרובד שאליו הוא משתייך : פיזי, ביוטי או אנושי.
6. רק לאחר שהתלמיד חזר לקבוצתו, התלמיד הבא יכול לצאת לדרך.
7. **מנצחת** הקבוצה שסיימה ראשונה להניח את הפריטים בהתאם לשלושת הרבדים.

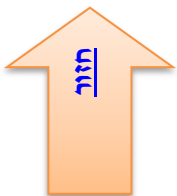
חידונים (13) – הצעה לפעילות נוספת במסלול

הוא והיא בצומח

1. הוא – שיח מארבעת המינים. היא – אסתר המלכה. (הדס, הדסה)
2. הוא – כלי בישול. היא – שיח קוצני. (סיר, סירה)
3. הוא – בולט בפנים. היא – פרח גבוה שפרחיו ורודים ודמויי גביע (חוטם, חוטמית)
4. הוא – פרח אדום המופיע באביב. היא – תרנגולת קטנה. (פרג, פרגית)
5. הוא – מבשר הסתיו. היא – יישוב בערבה. (חצב, חצבה)
6. הוא – רשת חנויות לחיילים. היא – עץ המוזכר בשיר על תל-אביב. (שקם, שקמה)
7. הוא – צייד הזאב. היא – בית הגמד. (פטר, פטרייה)
8. הוא – תכשיט באף. היא – צמח בר בעל פרחים לבנים וארגמניים. (נזם, נזמית)
9. הוא – תואר אצולה סיני. היא – פרי הדר. (מנדרין, מנדרינה)
10. הוא – אלוקים. היא – עץ חורש ויער. (אל, אלה)
11. הוא – השמיע קול שריקה. היא – עץ. (צפצף, צפצפה)
12. הוא – גדל בגפן ובדקל. היא – מפרי ההדר. (אשכול, אשכולית)
13. הוא – פרי אלון. היא – איבר הפרשה. (בלוט, בלוטה)
14. הוא – ממשפחת המחטניים. היא – פטרייה בין מחטים. (אורן, אורנייה)

הוא והיא בחורש

1. הוא – שער הכבשים. היא – בראש העצים. (צמר, צמרת)
2. הוא – מים שקפאו. היא – חלקה לא-מיוערת. (קרח, קרחת)
3. הוא – גדלים בו עצים. היא – צמח מטפס. (יער, יערה)
4. הוא – אינו אלא עץ. היא – דו-חי ירוק, קופץ. (אילן, אילנית)
5. הוא – זרעיו באצטרובל. היא – פטרייה למאכל. (אורן, אורנייה)
6. הוא – בט"ו בשבט חוגג יום הולדת. היא – הצעה שלמישהו ניתנת. (עץ, עצה)
7. הוא – את האדמה מפלח. היא – עצים בה הם הצומח. (חורש, חורשה)
8. הוא – פרי אחד העצים. היא – תפיחה שנוצרת כשמרביצים. (בלוט, בלוטה)
9. הוא – בד. היא – מסועפת, רחבה. (ענף, ענפה)
10. הוא – את הסלע הירוק מכסה. היא – מתחת לסלע תמצא מחסה. (טחב, טחבית)
11. הוא – מתנת הפרח לדבורה. היא – אגב צפצוף תמצוף אותו במקורה. (צוף, צופית)
12. הוא – מתנת הפרח לדבורה, פרחיו צהובים והוא קוצני. היא – אוכלת זרעים וצבעיה אדום, צהוב, שחור. (חוח, חוחית)
13. הוא – פרח מצליב ורוד. היא – ההר שבו נטייל עוד ועוד. (כרמלית, כרמל)
14. הוא – צבע. היא – עץ הגדל בחורש, משמש ברפואה. (לבן, ליבנה)

תנ"ך

[ירמיהו מו, יח](#)

[ירמיהו ב, ז](#)

[שיר השירים ז, ו](#)

[ויקרא ב, יד](#)

[ישעיהו י, יח](#)

[דברים יד, ד-ה](#)

[דברים לב, יא](#)

ביבליוגרפיה מומלצת

- דר, שמעון (2011), **ישובים כפריים על הכרמל בעת העתיקה**, ירושלים: החברה לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה.
- מרקוס, מנחם (1997), **הר הכרמל – סקר נוף ומסלולי טיול**, ירושלים: רשות שמורות הטבע.
- נחמיאס, אלי ושפיגל, רון (2012), **הר הכרמל "ראשך עליך ככרמל"**: קורותיה של ההתיישבות בכרמל, חיפה: ועד הר הכרמל.
- ספי, בן-יוסף (עורך) (2001), **מדריך ישראל, הכרמל וחופו ורמות מנשה (כרך 5)**, תל-אביב: משרד הביטחון, כתר, ידיעות אחרונות.

קישורים אינטרנטיים נוספים

- [אייל הכרמל](#) – רשות שמורות הטבע.
- [אייל הכרמל חוזר לכרמל](#) – מט"ח.
- [בקעת אלון](#) – ויקיפדיה.
- [גן לאומי הר הכרמל](#) – טבע ונופים בישראל.
- [הגיאולוגיה של הכרמל](#) – ויקיפדיה.
- [ההר הירוק](#) – יוטיוב.
- [הכרמל שלי](#) – מצגות, גיא שחר.
- [העופות הדורסים חוזרים אל הטבע](#) – מט"ח.
- [הר הכרמל](#) – אתר דעת.
- [הר הכרמל](#) – מט"ח.

[הר הכרמל בלהבות – יוטיוב.](#)

[השבת היחמור לארץ ישראל – סבבה.](#)

[השרפות בכרמל – קק"ל.](#)

[מורשת אסון הכרמל 2010 – הרשות הארצית לכבאות ולהצלה, יוטיוב.](#)

[שמורת החי-בר בכרמל – שידור חי.](#)

